

Zemřel PhDr. Jiří Kořalka, DrSc.

(7. února 1931 ve Šternberku – 30. ledna 2015 v Praze)

Nedlouho před svými 84. narozeninami opustil českou historickou obec Jiří Kořalka, významný historik českých a střeoevropských dějin 19. a první poloviny 20. století. Až do posledních chvil se upínal ke své badatelské práci; touto prací žil a odešel od ní jako od završeného, i když z jeho pohledu stále rozpracovaného díla. Zamyšlení nad životním dílem badatele, který zanechal hlubokou stopu v dějinách své vědecké disciplíny, je v okamžiku, kdy jeho práce byla nezvratně ukončena, poznamenáno bilancujícím hodnocením i osobním vzpomínáním.

Mé první vzpomínky na Jiřího Kořalku se váží k roku 1963, kdy bylo z rozhodnutí ČSAV zrušeno moje první pracoviště – Slovanský ústav, založený T. G. Masarykem, vědecká instituce s mnohaletou vědeckou tradicí. Seznámila jsem se s ním jako s tajemníkem vědeckého kolegia historie ČASV a zaregistrovala jeho schopnost vědecké diplomacie. Podruhé jsem se s Jiřím Kořalkou setkala o deset let později, na počátku sedmdesátých let 20. století, když již jako vědecký pracovník Husitského muzea v Táboře (Muzea husitského revolučního hnutí) začal spolupracovat s Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Tehdy jsme navázali trvalé vědecké kontakty, nejprve na výzkumu každodenního života dělnictva v Praze z let 1850–39, posléze na výzkumu života sociálně diferencované městské společnosti 19. a 20. století. Za dlouhá léta naší odborné spolupráce jsem poznala vědeckou i lidskou osobnost Jiřího Kořalky. Poznala jsem ho jako zodpovědného badatele, syntetika s citem pro detail, vědce, který rád předával své znalosti i zkušenosti, člověka hluboce ukotveného ve své rodině, milujícího a obětavého manžela i nesmírně tolerujícího otce.

Pro české a zejména evropské dějepisectví zůstane Jiří Kořalka badatelem, který problematiku dějin moderní české společnosti interpretoval jako součást historického vývoje střední Evropy 19. a 20. století. Českou společnost sledoval v její sociální rozrůzněnosti a podmíněnosti. V souvislostech evropských politických a společenských zápasů po šest desetiletí analyzoval podíl různých společenských skupin na české národně-politické emancipaci a na sociálním vývoji českých zemí. Výsledky svého dlouhodobého studia rozpracované v nespočetných studiích¹ shrnul ve dvou stěžejních monografiích: *Češi v habsburské*

¹ Bibliografii prací PhDr. Jiřího Kořalky do roku 2010 zpracovala Květa Kořalková. Soupis prací z let 1953 až 1990 uveřejnila v pamětním spise *Český historik Jiří Kořalka. Tisk k šedesátým narozeninám*.

říši a v Evropě 1815 – 1914 (německá verze 1991, česká verze 1996)² a *František Palacký (1798–1876)* (1998).³ V těchto dílech formuloval nejen nový pohled na společenský a politický vývoj českých zemí, ale také nová východiska studia střeoevropských dějin 19. a počátku 20. století.

Ve svém celoživotním díle se Jiří Kořalka opakovaně navracel k problémům, jimiž se zabývá etnologie a historická antropologie. S těmito obory se jeho odborné zájmy prolínaly při řešení otázek sociálních struktur, sociálních vztahů a sociální emancipace, při studiu otázky národa, národní emancipace a etnické identity a při analýzách vzájemných postojů, komunikace a soužití většinové společnosti a etnických/národních menšin. Své interpretace všech těchto problémů Jiří Kořalka budoval vždy na rozsáhlé heuristice; důraz kladl na sociální souvislosti, hledal příčinné závislosti společenských procesů i jednání jednotlivých aktérů.

Otázky, jimiž Jiří Kořalka vstupoval do problematiky etnologie a historické antropologie, rozpracoval především v analytických studiích. Zohlednil je také v pramenných edicích. *Národnostní otázkou* se začal zabývat již na počátku šedesátých let, stěžejní práci na toto téma však formuloval až v roce 1968.⁴ Jeho teoreticky koncipovaný text *Co je národ*⁵ znamenal v tehdejší v české historické literatuře objevnou studii. K národnostní otázce a posléze i k otázce národní identity se Kořalka opakovaně navracel, a to z pozice teoretika i analytika. Sledoval je z různých úhlů pohledu a nejen v souvislostech české společnosti. Při výkladu národnostní otázky a národněemancipačních zápasů, které se odehrály v průběhu 19. století v českých zemích a ve střední Evropě, zohledňoval různorodou úlohu jednotlivých společenských vrstev a skupin. Položil si však například i otázku podmiňující či omezující vazby národní identity k identitám

Muzeum husitského revolučního hnutí, Tábor 1991, s. 9–37. Soupis prací z let 1990 až 2000 publikovala v pamětním spise *Český historik Jiří Kořalka po deseti letech. Tisk k sedmdesátým narozeninám*. Husitské muzeum, Tábor 2001, s. 11–29. Soupis prací z let 2001 až 2010, na němž spolupracovala Václava Horáčková, vydala ve spise *Český historik Jiří Kořalka po dvaceti letech. Tisk k osmdesátým narozeninám*. Pelhřimov – Tábor 2011, s. 15–26.

² *Tschechen im Habsburgerreich und in Europa 1815 – 1914. Socialgeschichtliche Zusammenhänge der neuzeitlichen Nationsbildung und der Nationalitätenfrage in den böhmische Landern*. Verlag für Geschichte und Politik + Oldenburg, Wien – München 1991; *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Argo, Praha 1996.

³ *František Palacký (1798–1876). Životopis*. Argo, Praha 1998.

⁴ „Národ bez státu.“ Pp. 136–157 in František Graus (ed.): *Naše živá i mrtvá minulost*. Svoboda, Praha 1968.

⁵ *Co je národ?* Svoboda, Praha 1969.

regionálním, konfesním a sociálním. V této souvislosti formuloval tezi o propojení národní identity s permanentním vstřebáváním širších kulturních podnětů. Zaujala ho i funkce etnických stereotypů v mezietnických kontaktech, a také využití etnicky a národně-politicky motivovaných karikatur v národně-politickém střetu a politické argumentaci masmédií.

Problémem života, kultury a postojů různých *společenských skupin města* Jiří Kořalka řešil především ve vztahu k lokální společnosti Liberce, Prahy a Tábora. Svůj zájem soustředil na dělnictvo, střední vrstvy města a kulturní i politické elity. Studoval je v souvislostech jejich života ve velkoměstě (tedy v politickém, kulturním a hospodářském centru), v prudce se rozvíjejícím průmyslovém městě (centru průmyslové oblasti) i v maloměstě s převahou živnostenské malovýroby (centru regionu). Při studiu sociálních vztahů zdůrazňoval význam sociálního vzestupu neprivilegovaných vrstev a jejich začlenění do vznikající občanské společnosti. Analýzami rozmanitých sociálních a lokálních skupin městského obyvatelstva Kořalka významně přispěl nejen k poznání městské společnosti, kontrastních myšlenkových orientací různých společenských vrstev a profesních skupin, ale i k poznání různorodých životních stylů obyvatel města v Čechách 19. a počátku 20. století.

Problém *menšinového obyvatelstva* v jinoetnickém prostředí přijímající země rozpracoval Kořalka v souvislostech českých menšin ve střední Evropě i v souvislostech českých zemí. Svůj zájem však orientoval především na české menšiny v Německu. Zabýval se menšinami, které zde vznikly v důsledku konfesionální nesvobody (Berlín) a pracovní migrace. Při studiu vztahu etnických menšin s většinovou společností podtrhoval význam sociální otázky v integračních a desintegračních procesech. Řešil otázky vazby mezi uchováním národní identity a rychlou adaptací v každodenním životě (v rovině pracovní, sousedské, životního stylu). Jeho zásadním přínosem byl poznatek, že německá většinová společnost české migranty akceptovala a čeští přistěhovalci v dalším vývoji volili dvojí cestu: návrat do českých zemí, nebo asimilaci již v druhé generaci.

Otázkami, které jsou styčné s etnologií a historickou antropologií, se Jiří Kořalka zabýval i v posledních letech svého plodného života. Svými dvěma rozsáhlými pramennými díly *Briefe an Therese* (2003)⁶ a *Tschechen im Rheinland und in Westfalen 1890–1918* (2012)⁷ významně přispěl k poznání společenských

⁶ *Briefe an Therese. Korespondenz von František Palacký mit Steiner Braut und späteren Frau aus den Jahren 1826–1860.* Thelem, Dresden 2003.

⁷ Jiří Kořalka – Johannes Hoffmann: *Tschechen im Rheinland und in Westfalen 1890–1918. Quellen aus deutschen, tschechischen und österreichischen Archiven und Zeitschriften.* Harrassowitz, Wiesbaden 2012.

a rodinných vztahů, způsobu života a myšlení dvou skupin českého obyvatelstva v „dlouhém“ 19. století. Prvá z těchto edicí přinesla zásadní data o životě české měšťanské rodiny Františka Palackého, tedy rodiny patřící k politické a kulturní elitě českého národa, druhá shromáždila materiály o životě a společenských postojích českých dělníků v Porúří a Vestfálsku. Obě edice zpřístupnily jedinečná data o každodennosti, a to každodennosti datovatelné a sociálně ukotvené.

Jiří Kořalka, přední český mezinárodně uznávaný historik, vybudoval své životní dílo na studiu dějin vývoje české společnosti a jejího místa v Evropě 19. století. Svými pracemi významně zasáhl také do problematiky etnologie a historické antropologie. K problematice, která je z hlediska společenskovědních disciplín mezní a vzájemně se prolínající, přistupoval vždy z pozice nekompromisního dějepisce; respektoval ovšem nezastupitelnou výpovědní hodnotu etnologie a historické antropologie. A právě proto ovlivnil badatele těchto oborů při řešení otázek národní identity, způsobu života městské společnosti a postavení etnických menšin a imigračních skupin ve většinové společnosti. Vědecké dílo historika Jiřího Kořalky, za které obdržel v roce 1992 cenu Gottfrieda Herdera a v roce 2007 cenu Antona Gindelyho, nebude zapomenuto. K pracím, jimiž vstoupil do problematiky etnologie a historické antropologie, se budeme navracet. Proto se neloučíme.

Mirjam Moravcová

Výběrová bibliografie prací Jiřího Kořalky se vztahem k sociálnímu vývoji, městu a etnickým menšinám

Vznik socialistického dělnického hnutí na Liberecku. Krajské nakladatelství, Liberec 1956, 357 s.

K některým problémům národní a národnostní otázky v českých zemích v období kapitalismu. *Československý časopis historický* 9, 1961, s. 376–391.

Das Nationalitätenproblem in den böhmischen Ländern 1848–1918. *Österreichische Osthefte* 5, 1963, s. 1–12.

Národ bez státu. In: František Graus (ed.): *Naše živá i mrtvá minulost.* Svoboda, Praha 1968, s. 136–157.

Co je národ? Svoboda, Praha 1969, 77 s.

K výzkumu dělnictva v řemeslné a průmyslové malovýrobě. Pokus o právní a sociálně ekonomickou charakteristiku. *Český lid* 67, 1980, s. 149–159.

Basic Features of Mass Emigration from the Czech Lands during the Capitalist Era. In: Denise Fauvel-Rouif (ed.): *Les Migrations internationales de la fin du XVIIIe siècle à nos jours.* Centre National de la Recherche Scientifique, Paris 1980, s. 503–525 (spoluautorka K. Kořalková).

Stará dělnická Praha. Academia, Praha 1981 (spoluautor úvodní a závěrečné kapitoly).

- Lokální společnost města Tábora a okolí. In: *Dělnictvo v lokální společnosti. Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku V. ÚEF ČSAV*, Praha 1982, s. 47–54.
- Statistické údaje o dělnictvu hlavních oborů malovýroby v českých zemích v letech 1902, 1930 a 1946. *Etnografie dělnictva X. ÚEF ČSAV*, Praha 1983, s. 23–78.
- Strukturelle Veränderungen der Vorstädte und Vororte Prags im Zeitalter der Industrialisierung. In: Monika Glettler – Heiko Haumann – Gottfried Schramm (eds.): *Zentrale Städte und ihr Umland. Wechselwirkungen während der Industrialisierungsperiode in Mitteleuropa*. Scripta Mercaturae, St. Katharina 1985, s. 106–111.
- Arbeiteremanzipation und Bildung in eine aufsteigenden Nationalgesellschaft: das Beispiel Böhmens. Jürgen Kocka (ed.): *Arbeiter und Bürgerim 19. Jahrhundert. Varianten ihres Verhältnisses im europäischen Vergleich*. Oldenbourg, München 1986, s. 65–74.
- Aufstieg moderner Nationalgesellschaften in Österreich. In: Peter Berner – Emil Brix – Wolfgang Mantl (eds.): *Wien um 1900. Aufbruch in die Moderne*. Verlag für Geschichte und Politik, Wien 1986, s. 164–175.
- Čeští vystěhovalci druhé poloviny 19. století a technický pokrok v zahraničí. In: Marta Ottlová (ed.): *Průmysl a technika v novodobé české kultuře. Ústav teorie a dějin umění ČSAV*, Praha 1988, s. 41–52.
- Some Remarks on the Future Model of Czech Emigration (1848–1914). In: Julianna Puskás (ed.): *Overseas Emigration from East-Central and Southeastern Europe 1880–1940*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1990, s. 9–20.
- Tschechische bürgerliche Landtagsabgeordnete in Böhmen 1861–1913. In: Ernst Bruckmüller – Ulrike Döcker – Hannes Stekl – Peter Urbanitsch (eds.): *Bürgertum in der Habsburgermonarchie*. Böhlau, Wien – Köln 1990, s. 211–221.
- Tschechen im Habsburgerreich und in Europa 1815–1914. Sozialgeschichtliche Zusammenhänge der neuzetlichen Nationsbildung und der Nationalitätenfrage in den böhmische Landern*. Verlag für Geschichte und Politik + Oldenbourg, Wien – München 1991, 324 s.
- Die regionale und nationale Identität des Bürgertums und des Adels in Südböhmen in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. In: Václav Bůžek (ed.): *Spojující a rozdělující na hranici / Verbindendes und Trennendes an der Grenze*. Universitatis Bohemiae Meridionalis, České Budějovice 1992, s. 81–85.
- Tschechische Bildungsbürger und Bildungskleinbürger um 1900 (am Beispiel der süd-böhmischen Stadt Tabor). In: Hannes Stekl – Peter Urbanitsch – Ernst Bruckmüller – Hans Weiss (eds.): *Durch Arbeit, Besitz, Wissen und Gerechtigkeit*. Böhlau, Wien – Köln – Weimar 1992, s. 210–221.
- Tschechische Bergarbeiter in Nordwestböhmen und im Ruhrgebiet 1900–1914. Lebensbedingungen und Organisationen im Vergleich. In: Winfried Eberhard – Hans Lemberg – Heinz-Dieter Heimann – Robert Luft (eds.): *Westmitteleuropa – Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für Ferdinand Seibtz um 65. Geburtstag*. Oldenbourg, München 1992, s. 251–260.
- Základní tendence českého vystěhovalectví a české reemigrace do počátku 20. let 20. století. In: *Češi v cizině VII. ÚEF AV ČR*, Praha 1993, s. 30–47 (spoluautorka K. Kořalková).

- Stavy, třídy a národnosti. Společenské rozvrstvení a politická moc v 19. století. In: Andrea Komlosyová – Václav Bůžek – František Svátek (eds.): *Kultury na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*. Promedia, Wien 1995, s. 255–260.
- Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. *Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Argo, Praha 1996, 354 s.
- Proměny obrazu Čechů ve veřejnosti Německa v průběhu 19. století. In: *Lidé města IX. (Mezietnické dialogy)*. Institut základů vzdělanosti UK – Nadace Ethnos, Praha 1996, s. 49–66.
- Češi v Německu. In: *Češi v cizině IX. ÚEF AV ČR*, Praha 1996, s. 121–132.
- Češi ve Švýcarsku. In: *Češi v cizině IX. ÚEF AV ČR*, Praha 1996, s. 133–136.
- Sociálně historické souvislosti vytváření novodobého českého národa. 1997. In: *Lidé města XI. (Mezietnické dialogy)*. Institut základů vzdělanosti UK – Nadace Ethnos, Praha 1997, s. 46–60.
- František Palacký (1798–1876). *Životopis*. Argo, Praha 1998, 661 s.
- Češi v Porýní a Vestfálsku 1890–1914. *Češi v cizině X. EÚ AV ČR*, Praha 1998, s. 7–38 (spoluautorka K. Kořalková).
- Menšinový status jako východisko z nouze. Zásady právního postavení a ochrany menšin v českých zemích před rokem 1914 a v Československé republice po roce 1918. In: *Lidé města XII. (Stereotypy a symboly)*. Institut základů vzdělanosti UK – Nadace Ethnos, Praha 1998, s. 111–133.
- Táborští řemeslníci a živnostníci v letech 1848–1850. In: *Táborský archiv VIII. (1997–98)*. Tábor 1998, s. 217–233.
- Národní stereotypy Čechů a Němců v karikaturách 19. a počátku 20. století. *Grapheion, Evropská revue o moderní grafice, umění knihy, tisku a papíru* 3, 1999, 9 (1), s. 60–63.
- Společenské prostředí města Tábora na přelomu 19. a 20. století a Emanuel Chalupný. In: Josef Zumr (ed.): *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Filosofia, Praha 1999, s. 221–231.
- Národní identita Židů v českých zemích 1848–1918 mezi němectvím, češtvím a sionismem. 1999. In: Jerzy Tomaszewski – Jaroslav Valenta (eds.): *Židé v české a polské občanské společnosti*. Univerzita Karlova, Praha 1999, s. 9–25.
- Protestantismus und tschechisches Nationalbewusstsein. In: Johannes Dantine – Klaus Thein – Michael Weinzierl (eds.): *Protestantische Mentalitäten*. Pössagen, Wien 1999, s. 153–166.
- Das tschechisch Osterreichertum im 19. Jahrhundert. In: Ulfied Burz – Michael Derrdarsky – Werner Drobosch (eds.): *Brennpunkt Mitteleuropa*. Carinthia, Klagenfurt 2000, s. 207–218.
- Briefean Therese. Korespondenz von František Palacký mit Steiner Braut und späteren Frau aus den Jahren 1826–1860*. Thelem, Dresden 2003, 624 s.
- Tschechen im Rheinland und in Westfalen 1890–1918. Quellen aus deutschen, tschechischen und österreichischen Archiven und Zeitschriften*. Harrassowitz, Wiesbaden 2012, 426 s. (spoluautor J. Hoffmann).